

Monica Caldaras

**Jävla
ziggenar-
unge**

Zigenarunge

Zigenarna kommer från Indien, från en halvö som heter Panj. De utvandrade därifrån på 1100-talet, och på 1300-talet spred sig zigenarna över Europa. I dag finns de över hela världen.

Till Sverige kom de första zigenarna 1512, och de har funnits här sedan dess och blivit svenska medborgare. Men tro inte att de stannade på en plats hela tiden. De blev tvungna att vandra runt i landet och bo i dragiga tält.

Många sade att det var vi själva som ville resa omkring. Det är inte sant. Det fanns alltid någon myndighet eller markägare som sade: "Inga zigenare på min mark. Bara iväg med er, jävla zigenare!"

Sådant fick vi ofta höra. Jag har själv ofta fått känna av rashets i Sverige, och det är om mina egna erfarenheter jag vill berätta.

Jag är född i Sverige — i Eksjö. När jag var sex dagar gammal, var min mor och far tvungna att ta mig från BB. Det fanns ingen plats för mig, trots att jag var så liten. Jag vägde bara 1 kg

Andra utgåvan

© Monica Caldaras och Bokförlaget Corona, 1973, 1981

Tryckt hos Tryckeri ab Norden, Malmö

ISBN 91 564 0960 5

Bokförlaget Corona AB

Box 5, 201 20 Malmö 1

Telefon 040/18 94 80

Vår familj kom till Sverige från Ryssland vid 1900-talets början. Den här bilden av farfar och hans bror i deras tält är från den tiden.

och 2 hg. Och vi hade ingen vanlig lägenhet. Å nej, så bra hade vi det inte. Vi bodde i ett tält, där snön och kylan gjorde sig påmindra varje minut.

Min far hade ingen bil på den tiden, så när mor och far skulle ut och handla måste jag följa med, trots att jag bara var en baby. De lade mig på en sparkstötting och svepte om mig alla filter de ägde.

På nätterna turades mor och far om att elda i kaminen, som var gjord av ett gammalt oljefat. Riktigt varmt blev det ändå aldrig, och på mor-

gonen när vi skulle tvätta oss, var det is i vatten-spannen. Far fick ta en yxa och hugga isen i småbitar, som han sedan smälte i en kastrull, så att vi kunde tvätta oss, laga mat och koka kaffe eller te.

Detta låter kanske romantiskt för den som aldrig behövt vara med om det. Jag försäkrar er att ni efter ett par dagar skulle ge allt vad ni har för att återgå till er vanliga vardag.

Nu bor jag i en trerummare i Malmö tillsammans med min familj. Min man är också zige-

Zigens flicka framför sina föräldrars husvagn på 20-talet.

nare, men han kommer från Polen. Vi har två små pojkar som går på dagis när jag arbetar, men när de är hemma hittar de på hundratals saker. De är underbara, men de kan också få mig rasande, som när de häller ut mjölk på matan eller river ner duken som jag just ställt fram middagsmaten på.

Grälar jag på dem då, är emellertid genast deras mormor där och säger: "Inte skall du väl skrika på barnen. Tror du att de är vuxna människor? Aldrig skrek jag eller din far på dig eller på din bror Bernhard."

"Nej", brukar jag svara, "men så hade ni ingen heltäckningsmatta i tältet eller någon duk på bordet, när vi var små."

Nomadliv

I tältet hade vi inga sängar. Vi hade tjocka mattor, som vi lade på marken. Vi hade också våra äkta dunbolstrar, som vi sov i. De som hade de största och flesta dunbolstrarna betraktades som rika bland zigenarna. Men hur många och hur stora bolstrarna än var, så var de alltid våta och kalla på nätterna.

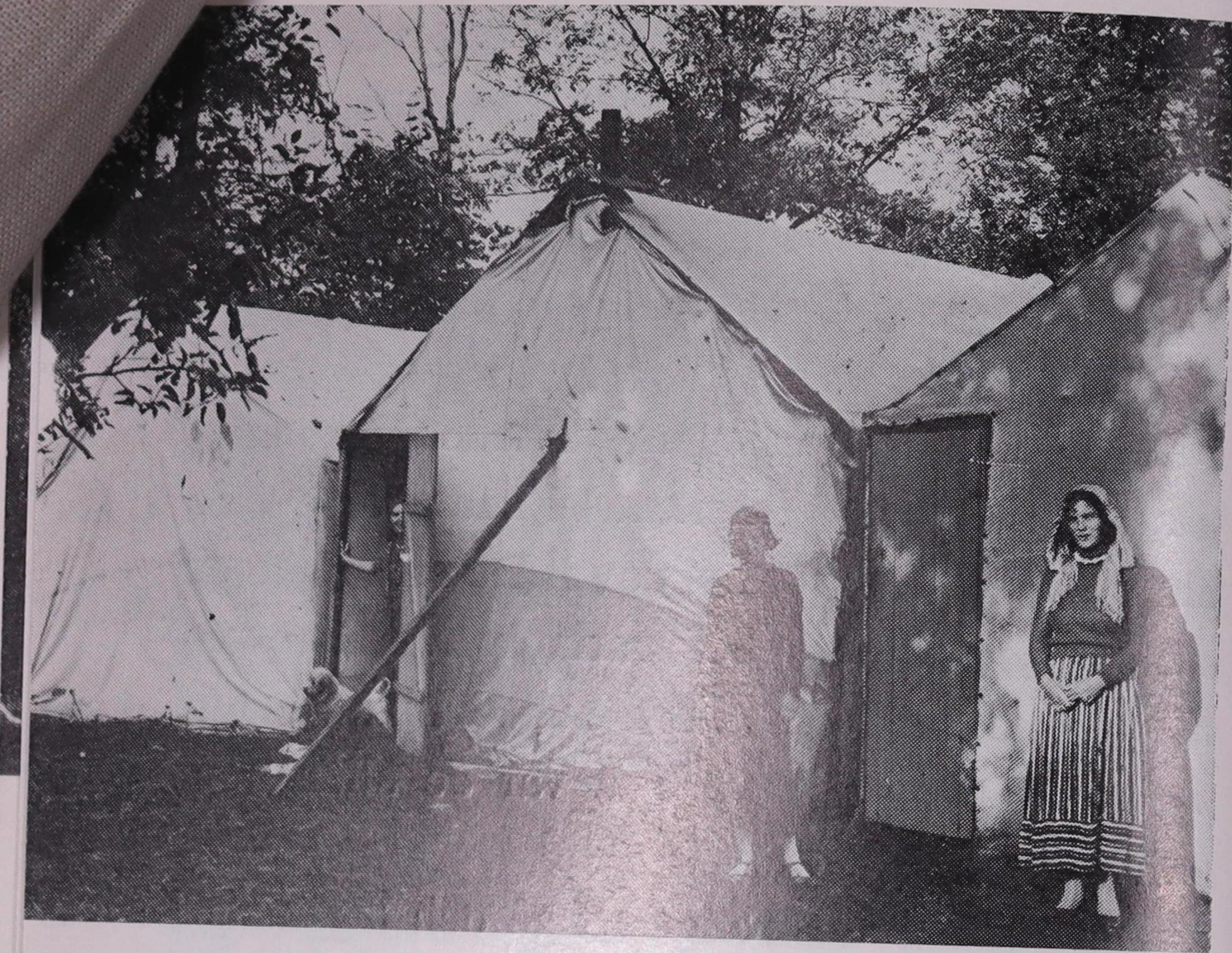
Det var inte alls roligt att gå och lägga sig i våta sängkläder. Många gånger fick vi sova med alla kläderna på. Vi kunde aldrig ha nattlinnen. Jag minns att jag frågade mor, när vi gick förbi ett fönster som skyltade med nattlinnen: "Mamma, vad är det där för något?"

"Det är inget för oss, lilla vän. Det är bara för de fina damerna, som bor i riktiga hus."

"Varför bor inte vi i riktiga hus? Varför har inte vi sådana kläder?"

"Min lilla vän, vi är zigenare", sade mor, som om det skulle vara svaret på mina frågor.

Jag var envis och gick till mina äldre kusiner och frågade samma sak, och jag fick nästan

Tältläger från 30-talet.

samma svar. Då blev jag arg och tyckte att de var dumma. Varför sade de alltid: "Lilla Monica, du förstår, vi är zigenare. Vi får inte göra som de andra barnen. Vi får inte gå i skola och bo i hus. Det måste du förstå."

Det tog mig lång tid att förstå, att vi inte var accepterade i samhället. Att vi inte fick komma in på kaféerna och hotellen. Många gånger satt vi på en servering och väntade och väntade, tills servitrisen slutligen kom fram och sade, att vi inte skulle bli serverade.

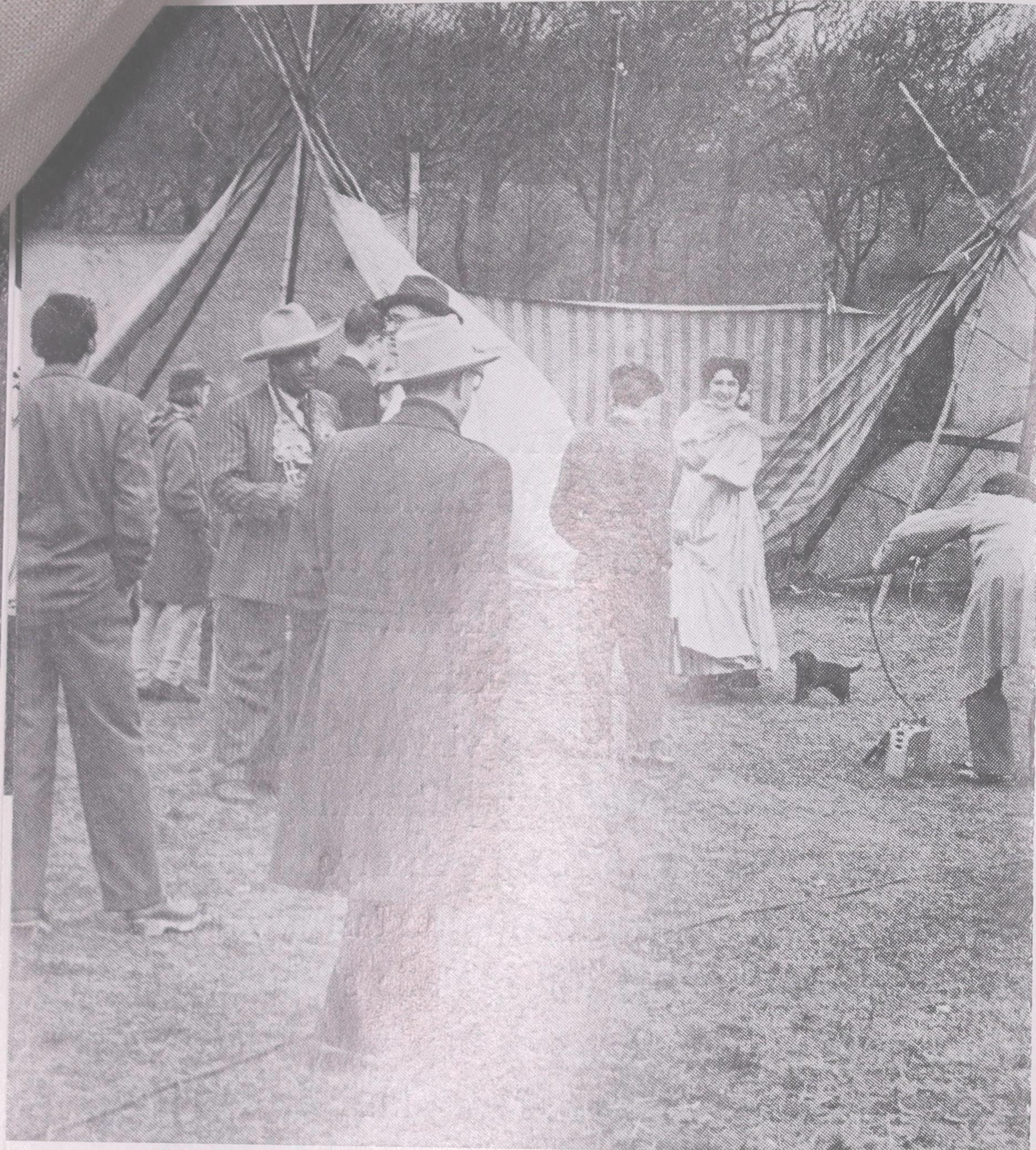
Vi hade ingen toalett när vi bodde ute. Vi fick uträtta våra behov i skogen. Ibland kunde vi gå till en bensinmack, men det var inte alltid vi fick komma in. Ibland sprang de faktiskt efter oss och ropade: "Gå hem med er, era djävla zigenarungar." Det låter hemskt, men jag har själv upplevt det.

Min farfar hade ett stort tivoli, som far fick överta när *Papo* (farfar) dog. Med tivolit åkte vi omkring i hela Sverige, och jag tror inte det finns en plats, som jag inte har trampat på, så mycket som vi fick flacka omkring.

På detta tivoli förtjänade vi våra pengar. Vi hade karuseller, skjutbanor, pilkastning, lyckohjul, ringkastning, dansbana och mycket annat. Min mor, mina mostrar och mina fastrar spådde folk i händerna. Karlarna spelade så att folket fick dansa.

Vi hade uppträdanden. Mina kusiner och jag fick sjunga och dansa. Min minsta kusin och jag fick stå på stolar. Vi var så små, att vi inte nådde upp till mikrofonen annars.

Det var roligt att det kom så många människor som inte var zigenare till vårt tivoli. Jag kunde fråga min far: "Varför kommer de till oss, när vi inte får komma till dem och hälsa på?"

På vårt tivoli kunde man se hur zigenarna bodde före husvagnarnas tid.

”Ja, men vi har ett tivoli, och hit får alla komma. De har ju betalt inträde. Ah, förresten är du för liten för att förstå. Spring bort och lek med dina kusiner!”

Jag fick aldrig några riktiga svar. Alltid var det så. De äldre ville förstås skydda oss barn från den elaka sanningen. Men många gånger kunde vi höra dem önska att vi skulle slippa gå igenom allt ont som de själva fått gå igenom. De önskade oss en bättre start i livet.

Vi förstod inte vad de menade. Vi hade det ju fint. Nu bodde vi alla i husvagnar och hade det varmt och skönt. Vad menade de med bättre?

Snart skulle vi förstå vad de menade. När vi blev litet äldre och själva gick till byn för att handla eller till fiket för att dricka sockerdricka. Då hörde vi sorlet bakom oss och kände blickarna i ryggen. Då upptäckte vi att någonting var fel.

Oförglömliga är de gånger, när vi tittade oss i spegeln därhemma, betraktade oss om och om igen för att se om det kunde vara något fel på oss.

”Varför stirrar alla människor så på oss, mamma?”

”Ah, låt dem vara. Det är bara för att ni är så vackra med ert långa svarta hår och era mörka ögon.”

Men det var inte sant. Den enkla sanningen fick vi höra sedan, när vi gick till affären.

”Varför tittar ni på oss så där?” undrade vi.

När morgonen kom visste vi vad vi skulle göra. Vi skulle köpa och sälja metallskrot. Vi skulle sortera järnet och mässingen från kopparen och sedan sälja allt var för sig till skrotfirmor.

Vi gjorde så och det gick bra. Nu blev samhället litet vänligare mot oss. Varför? Det vet jag inte än i dag. Kanske var det för att vi sålde koppar eller kanske såg de oss äntligen som människor. Snart hade dock även denna affär nått sitt slut.

Det blev allt dyrare att köpa upp skrot, så det blev inte mycket vi kunde tjäna på det. Nu var vi åter vid frågan vad vi skulle göra. Den här gången kom vi på att sälja bilar, för nu hade vi nått bilåldern. Affärerna med begagnade bilar gick bra, och vi fick bo litet längre på varje tomt.

Vi lärde känna många i samhället, och när de väl blev vänner med oss tror jag de tänkte: "De är ju inte så farliga. De bits ju inte, och de tar inte heller våra barn." Det hände annars att folk skrämde sina barn med att säga: "Om du inte är snäll, kommer zigenarna och tar dig."

Ja, så fortsatte vi att vandra från by till by, från stad till stad. På kvällarna samlades vi kring lägerelden och sjöng våra sånger och dansade våra danser. Då kunde byborna komma, lyssna

Mor lagar mat i det fria.

på oss och säga: "Å, så vackert och romantiskt. Vad ni är lyckliga, som får bo så här och leva så fritt."

Då kunde jag hålla med dem. Just sådana kvällar låg det en viss tjusning i det hela. Och dessa kvällar har blivit vackra minnen för oss. När vi träffas händer det ofta att vi talar om dem.

Vi vill helst minnas de ljusa stunderna och inte dem, då vi blev bortkörda av markägare. Vi har försökt förlåta de människor som jagade iväg oss. De visste nog inte vad de gjorde oss. Men det kringflackande livet har satt sina spår. Många av oss dras med värk som aldrig går bort, kroniska sjukdomar som astma, ischias och blåskatarr.

Min skolgång

Jag fick aldrig någon riktig skolgång. Jag fick aldrig se en skola inifrån. Nu tänker kanske någon: "Hon skojar så klart. Hon är ju svensk, och alla svenska barn måste gå i skolan." Jag skojar inte. Det är bara femton år sedan de zigenka barnen fick börja i vanlig skola.

Inga rektorer ville ha zigenka barn i sina skolor. De sade alltid: "Det förstår väl Kaldaras, det går ju inte. Vad skulle de andra barnens föräldrar säga, om de visste att det gick zigenka barn i skolan. De skulle ta sina barn härifrån." Inte tror ni väl att era rektorer eller era föräldrar skulle säga något sådant?

Ni undrar kanske hur jag fick lära mig att läsa och skriva.

Jo, förstår ni. Det var en gammal farbror och hans snälla fru, som tyckte synd om oss barn. De hade varit lärare förut, men nu var de pensionerade och hade inget att göra. En dag kom de ner till oss i lägret. De frågade de äldre om de inte fick lära barnen att läsa och skriva.

Först blev de äldre rädda. De trodde att det var någon myndighet som försökte ta barnen ifrån dem, så de sprang och gömde alla barn i husvagnarna och gav dem stränga order att stanna kvar där.

Sedan gick de ut till de snälla människorna igen och frågade dem: "Vem är ni? Är ni poliser eller är ni från barnavårdsnämnden?" "Nej", svarade paret. "Vi är lärare."

Nu blev zigenarna arga. "Försvinn härifrån! Kom inte hit och försök lura oss att ni är lärare. Det finns inte några lärare, som vill lära våra barn att läsa. Försvinn, och våga er inte hit en gång till!"

Varför tror ni att de äldre zigenarna blev så arga? Först blev de rädda och sedan jättearga. Föräldrarna hade nämligen redan varit i skolan och pratat med rektorn, och han hade varit så dum, att de nu trodde att det äldre paret var några som ville narras med zigenarna.

De båda vänliga människorna måste gå sin väg, men de tänkte "Skam den som ger sig", och nästa dag var de tillbaka. Nu blev de litet vänligare mottagna, för nu förstod man, att de här människorna inte försökte luras eller ta barnen. Alla i lägret blev glada över att ha kommit i kontakt med ett par riktiga lärare. Man bjöd

Vår första kontakt med "skolan". Vår lärare fru Sundberg.

dem på zigeniskt te, dvs te med citron, äpplen, körsbär och mycket socker, och jag fick min första kontakt med ABC.

Vi hade inga skolbänkar som ni har. Om det var fint väder, fick vi vara ute och sitta på bara marken och ha böckerna i våra knän. När det regnade måste vi vara inne i en husvagn, men det blev trångt. Vi var så många att vi nästan satt på varandra, och då kivades vi. Men vi var

ändå lyckliga. Vi kunde skryta med att vi gick i skola.

Men säg den lycka som varar. Efter två månader blev vi tvungna att flytta. Vi fick inte stanna längre på den tomten. Ja, där försvann vår skola.

Jag fortsatte själv att träna att läsa, eller rättare sagt min far fick mig att fortsätta. Han köpte alla serietidningar, som då fanns. Oj, vad jag läste. Efter en tid kunde jag läsa mig igenom en hel Kalle Anka-tidning. Åh, vad jag var glad, jag var så glad, så glad. Jag ville ta hela världen i famn. Det kan man nu inte, men ni förstår säkert vad jag menar.

Jag fortsatte att läsa tidning efter tidning, och sedan började jag gå på kurser. Jag ville kunna mera, och min far fick betala tusentals kronor, för att jag skulle få en skolgång, som någotsånär motsvarade vad andra svenska barn fick gratis.

Min lillebror Bernhard, som är tolv år yngre än jag, fick gå i en vanlig skola till en början. Han måste dock sluta efter sjätte klass, därför att han blev en hackkyckling, som de andra barnen retade hela tiden. Far fick skriva till kung för att få Bernhard befriad från skolan, och han fick sedan fortsätta privat.

I dag går zigenarbarnen i vanliga skolor, och

mycket har blivit bättre, men vi har fortfarande en lång väg kvar.

Jag tror att det skulle bli bättre om allmänheten fick lära sig mer om oss och bli litet mera vänner med oss. Vi är inte alls farliga eller otrevliga. De som är mest emot oss, tycks vara de som vet minst om oss. Det finns också de som är avundsjuka på oss, avundsjuka på vårt sätt att leva och umgås.

En riktig bostad

När jag var sexton år, fick vi vår första riktiga bostad, men det krävdes ett TV-reportage innan vi kom så långt.

Vi hade fått ett erbjudande att bo i hus, och TV:s Karl-Axel Sjöblom kom för att göra en inspelning. TV filmade vårt läger. De gick sedan ut på stan till ett nytt bostadsområde och intervjuade där fastighetsdirektören.

Karl-Axel Sjöblom frågade: "Är det här som zigenarna skall bo?"

"Nej", svarade fastighetsdirektören. "Här kan de inte bo. De har fått en skola som är nerlagd. Den ligger litet utanför staden, men det tror jag inte har någon betydelse. De har ju bilar alla."

I själva verket låg skolan långt utanför staden, och vi var sex familjer som skulle samsas där. Det berättade inte fastighetsdirektören.

Han sade inte heller någonting om att skolan inte var uppdelad i rum. Om vi hade flyttat dit, hade vi varit tvungna att dela upp skolsalen med masonitskivor, som vi själva skulle få betala. Där

Några bekanta har ställt upp sin husvagn utanför det hus, som min faster och farbror fått flytta in i.

fanns bara ett kök.

Karl-Axel gav sig inte. Han åkte ut till skolan med sitt TV-team och spelade in. Allt sändes i TV ett par dagar senare, och då tog det skruv. Inom en vecka hade min faster och farbror fått ett hus att bo i. Det var visserligen ett gammalt hus utan varmvatten och utan bad och toalett. De fick elda själva. Vi hade i alla fall kommit så långt att nu bodde några av oss som människor.

Vårt första riktiga hem. Mor provar spisen.

Efter en tid fick min andra farbror också flytta dit för det var ett ganska stort hus. Nu började det röra på sig. En efter en av oss flyttade in i gamla hus. Eftersom min mor hade astma, kunde inte vår familj flytta in i något hus, där man använde gas. Vi måste ha ett hus, där man eldade med ved eller där det fanns centralvärme.

Nu uppstod ett problem. Var skulle man

Det kändes som att gå mot ljusare tider, när vi äntligen fick flytta in i ett riktigt hus.

skaffa oss en bostad, där folk ville ha zigenare till grannar? Det var inte lätt, men det lyckades. Vi blev överlyckliga när vi fick se lägenheten. Den var inte stor, men där fanns varmvatten och bad och toalett inomhus. Det var ju underbart. Vi stannade där i tolv år, och jag tror inte att grannarna behövde ångra att de sade ja till oss.

Vi hade tre rum och kök, fast det var ändå

En av de första skolorna för vuxna zigenare.

ganska litet, bara 59 kvadratmeter. Vi ansökte genast om en större lägenhet. Vi visste att köerna var långa och att det skulle ta tid. Vi hade redan väntat så många år på vår första lägenhet, så vi tyckte att några år till inte gjorde någonting.

Min farbror flyttade också till en modern lägenhet. Hans båda barn var alltid förkylda i det

gamla huset. Barnavårdsmyndigheten hjälpte honom, liksom doktorn som ofta måste besöka barnen.

Det började ljusna för oss. Vi bodde alla i riktiga hus, för nu hade även fars kusiner och mors släktingar runt om i Sverige fått riktiga lägenheter. Nu var problemet skolan.

Min far tog kontakt med Skolöverstyrelsen i Stockholm, och efter många om och men fick zigenarbarnen gå i skola som andra barn.

Men de vuxna då, vad skulle de göra? Många kunde ju inte ens skriva sitt namn. Tillsammans med Katarina Taikon sökte far åter upp Skolöverstyrelsen. Så började vuxenskolan för zigenare. Den första skolan låg i Skrekahyttan utanför Örebro.

Efter hand som man insåg att intresset bland zigenarna var stort, startade allt fler kommuner skolor för vuxna zigenare. I dag finns det inga särskilda skolor för zigenare i Sverige. Zigeniska barn går i den vanliga skolan, och invandrade utomnordiska zigenare utbildas genom AMS.

Mina arbeten

Trots att mina betyg var långt ifrån dåliga, hade jag svårt att få något arbete. Jag sökte många arbeten, men vart jag än kom så hette det: "Tyvärr, platsen är redan tillsatt." Sedan kunde jag se samma annons i tidningen någon dag senare.

Ibland sade man, att jag inte hade 8:ans och 9:ans betyg. Att mina betyg från privatskolorna var bättre än både 8:ans och 9:ans tog man ingen notis om. Men jag förstod ju, att det inte var betygen de gick efter.

Vid flera tillfällen sade jag ett annat efternamn bara för att narras, och då fanns det kanske plats. "Men jag är zigenare", sade jag då, och jag kunde höra hur de började skruva på sig och hitta på ursäkter. En gång kunde jag inte låta bli att säga: "Ni behöver inte skruva på er. Jag vill inte ha anställning hos er, för jag skulle nog inte trivas hos sådana människor som ni."

Sedan en malmötidning skrivit om mig, fick jag äntligen en anställning. Det var på Hermods, där min far kände några av cheferna. Jag stan-

nade där en tid, och jag tror att man tyckte om mig. Men jag ville gå vidare, och jag fick fina betyg, när jag slutade.

Jag sökte till Tempo och fick först plats som kassörska i tobaksavdelningen. Avdelningschefen såg att jag var snabb i fingrarna, och han rådde mig att ta en kurs för kassörskor, vilket jag gjorde. Min utbildning blev ett diplom med mitt namn i stora guldbokstäver.

Nu flyttades jag till de stora utgångskassorna. Det var arbetsamt, men roligt. Jag fick många kamrater bland de anställda.

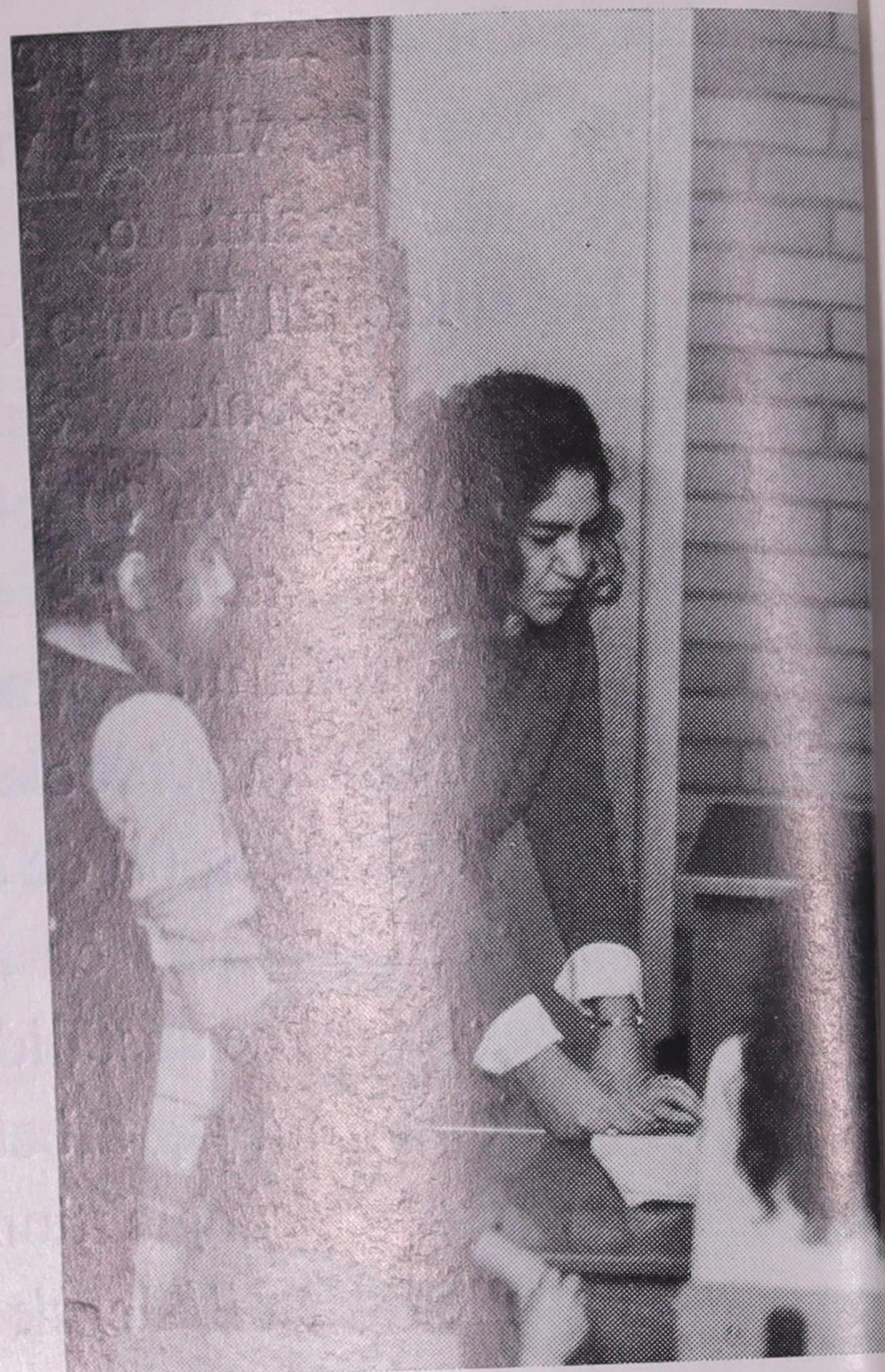
Samtidigt som jag arbetade på Tempo på dagarna, tog jag sånglektioner på kvällarna. När man skulle ha en italiensk vecka på Tempo, fick jag sjunga hela veckan uppe på cafeterian. Nu ökade min lust att sjunga. Jag fick åka runt i Skåne och sjunga, och jag fick vara med i TV ett par gånger. Då sade min far: "Det här går inte, Monica. Du förstör dig. Du är ju alldeles slutkörd. Du måste sluta med det ena eller det andra."

Sagt och gjort. Jag slutade med mitt arbete, eftersom sången tilltalade mig mest. Man skall ju göra det man har känsla för. Jag fortsatte att sjunga, men jag kände att någonting fattades.

Jag tänkte, att jag måste fortsätta studera

Som sångerska uppträdde jag ofta i zigenisk folkdräkt.

Nu är jag kontaktlärare för zigeniska barn.

svenska. Först gick jag i vuxenskolan för zigenare. Där gick också mina föräldrar och många släktingar. Sedan gick jag på omskolningskurser i ett helt år. Jag lärde mig maskinskrivning, bokföring, stenografi, handelslära och mycket annat.

Nu är jag kontaktlärare och extra lärare för zigeniska invandrabarn. Jag har 24 elever från 7 till 16 år. De uppfyller hela min dag med

glada stunder. Mina kolleger behandlar mig som en av dem och är hjälpsamma på alla sätt.

Jag stortrivs med mitt arbete. Det känns så underbart att få ge barnen den utbildning som jag inte fick av skolmyndigheterna. På vår skola är nästan hälften av barnen invandrare, och jag arbetar mest på låg- och mellanstadiet, eftersom det behövs mest hjälp där.

Barnen är så öppna och spontana. När jag kommer till skolan på morgonen, får jag sådant varmt mottagande att jag blir alldeles rörd. De slänger sig om halsen på mig och kramar mig och ropar i kör: "Vi älskar dig, fröken."

Att vara kontaktlärare innebär också att man får följa barnen till tandläkaren, sjuksystemen och andra institutioner, dit de aldrig skulle våga gå själva.

Resan till Lourdes

En gång kom far och mor att tala om den heliga platsen Lourdes i Sydfrankrike, och far sade: "Du, Kati, ska vi inte ta och åka dit?" Far frågade sedan också sina bröder och systrar och andra släktingar om de ville följa med.

Vi blev ett stort sällskap från olika håll i Sverige, som samlades i Malmö en junidag 1963. Vi åkte över till Danmark och vidare mot Tyskland.

Vid tyska gränsen blev vi stoppade. Vi fick inte åka över gränsen. Vi frågade: "Varför? Vi har ju alla svenska pass. Vi är svenska medborgare." Men de bara ruskade på huvudena och låtsades inte förstå.

Vi väntade en stund. Sedan blev vi arga och började fråga: "Vad är det här för dumheter? Får vi ringa hem till Sverige?"

"Nej, det får ni inte. Det gör vi", sade de, och vi trodde dem. Men de ringde aldrig. De ville helt enkelt jäklas med oss för att vi var zigenare.

Småbarnen började bli hungriga. Vi frågade om vi fick lämna bilarna för att köpa mat till barnen. Nej, det fick vi inte. Vi var som fångar. Som tur var hade vi litet choklad och kex, som vi gav till de små.

Så småningom började även vi äldre bli hungriga och törstiga. Vi frågade åter om vi fick gå. Det blev nej igen. Nu blev min kusin och jag arga och började skälla ut dem, men då sade min far: "Tyst med er! Ni gör det bara svårare för oss. Förstår ni inte varför vi inte får komma över gränsen? De skall plåga oss för att vi är zigenare."

Det trodde jag inte på just då. "Inte kan de göra så nu", sade jag till far. "Kriget är ju slut för längesen." Men, hur dum får man vara egentligen? Den frågan ställde jag mig, när vi först efter fyra timmar fick köra över gränsen — hungriga, törstiga, trötta, ledsna och rädda. Vi visste hur fruktansvärt illa zigenare hade behandlats i Tyskland under kriget.

"Ska vi våga oss igenom?" frågade vi varandra. Då sade far: "Kör bara! Var inte rädda, de kan inte göra oss något." Ja, så vi körde över gränsen med hjärtat i halsgropen. Far frågade de tyska gränspoliserna varför de hade stoppat oss. "Vi ville bara kolla er. Ni är ju zigenare."

Vart vi än kom i Tyskland blev vi illa behandlade. Vi fick inte stanna på campingplatserna, trots att vi hade internationella campingkort. De kallade oss statslösa zigenare. Vi visade våra svenska pass, men det hjälpte inte. De spottade efter oss.

Många gånger tillkallade de som ägde campingplatserna polisen. Vi var dumma nog att tro, att polisen skulle hjälpa oss. Men, ack vad vi bedrog oss. Vi blev bortkörda. Polisen var inte till vår hjälp — och inte heller svenska konsulatet. "Vi kan ingenting göra", sade man där. "De har rätt att köra bort vem de vill från sina campingplatser. Försök med någon privat tomt istället!"

Vi var så trötta på hela Tyskland, att vi helst bara ville köra igenom utan att stanna. Eftersom vi hade gamla människor med oss, var vi tvungna att göra uppehåll.

Först i Frankfurt am Main fick vi vila. Vi kom in på en campingplats, där ägaren var jättesnäll. Han frågade inte ens efter våra pass. Vi visade upp dem själva. "Ja, ja", sade han. "Jag bryr mig inte om varifrån ni kommer. Huvudsaken är att ni sköter er." Vi stannade där i två dagar innan vi fortsatte till Frankrike.

Frankrike var inte ett dugg bättre än Tysk-

land. Vi blev lika illa behandlade. Inga campingplatser. De franska poliserna var ännu hårdare än de tyska. De bara spottade i marken, när vi frågade dem något.

När vi kom till Paris, fick vi åka runt till alla campingplatser för att förhöra oss om det fanns plats. Vi fick nej överallt. De såg att vi var zigenare.

Då fick en av oss en idé. "Okey, vi ska lura dem. De gifta kvinnorna tar och gör en turban av sin *diklon* (huvudduk) och tar på sig andra kläder. Så säger vi att vi är från Turkiet eller Indien."

Ni får tro vad ni vill, men nu lyckades vi. När gubben, som gav oss plats, fick se att vi var zigenare, blev han mållös. Jag glömmer aldrig hans min. Han kunde inget göra. Vi hade inte gjort honom något. Vi hade inte bråkat, inte skräpat ner eller fört oväsen.

Så kom vi äntligen till Lourdes, och för första gången i hela mitt liv kände jag, att vi också var människor. Vi möttes med leenden. Ingen tittade på oss och viskade: "Titta, där går zigenare!" Det var en underbar känsla.

Vi stannade i Lourdes en vecka. Det var den mest underbara vecka jag upplevt. Att få känna gemenskap med så många olika nationer. Alla

var glada. Alla upplevde samma sak: att få tjäna Gud.

Jag glömmer aldrig den gudomliga blomdof-ten, alla ståtliga kyrkor och fascinerande grot-tor. Det var som att befinna sig i en värld, där endast det goda finns. Sådant upplever man bara en gång i livet.

Vi måste återvända. Ingen var glad, när vi gjorde oss klara för hemfärden. Vi tänkte på den hemska resan vi haft. På hemresan fick vi vara med om samma elände igen — inga camping-platser, inget vänligt bemötande.

När skall man sluta med att behandla männi-skor med hänsyn till deras hudfärg? Inuti är vi likadana med nerver, ådror och tarmar. Det är inte många år sedan vi hade svårigheter att hyra en festlokal i det område vi bodde för att fira fars sextioårsdag.

I en hel månad försökte vi, men det hette hela tiden: "Det är upptaget." Det var upptaget hela veckor och inte bara lördagar och söndagar. Till slut frågade vi rakt på sak om det var upptaget, därför att vi var zigenare. Då svarade de att vi skulle sända in en ansökan om att få hyra loka-len. Det tyckte jag var det dummaste jag hört, eftersom vi bott i deras lägenheter i snart tolv år utan den minsta anmärkning.

Vi skrev en ansökan, och vi fick svar. Vi fick ett svar, där det klart och tydligt stod att de inte hyrde ut till zigenare. Då vände jag mig till Sve-riges Radio i Malmö, och på eftermiddagen blev jag uppringd av Gary Engman.

"Har du brevet, Monica?" var det första han sade. Sedan bad han mig ta en taxi och komma så fort som möjligt. Samma kväll var jag med i Kvällsöppet, och en liten opinion skapades.

Efter programmet följde en del journalister med hem för att se hur vi hade det. Hyres-föreningen hade nämligen motiverat sitt avslag med att zigenare skitar ner till oigenkännlighet och skulle säkert ha slaktat grisar i lokalen. Det var därför jag blev så arg och ville protestera, just genom TV. Nu kom också ursäkterna.

Alla är inte emot oss. Men det finns en diskri-minering i Sverige mot dem som är av en annan ras. Det kommer väl att ta evigheter innan den försvinner. Men jag är stolt över att vara zige-nare. Jag har aldrig tänkt att byta identitet och bryta med de mina.

Bröllop och begravning

Vi zigenare har en egen kultur. Vi har våra egna rättegångar och våra egna bröllopsleder. Jag måste berätta om mina föräldrars romantiska giftermål.

Sedan de blivit vuxna träffades mor och far första gången 1932. Sedan höll de kontakt med varandra i smyg i hela åtta år. Eftersom de tillhörde olika stammar, reste de inte ihop, så de ringde mest till varandra.

Så småningom fick deras föräldrar reda på förhållandet, och det blev litet bråk mellan stammarna. Till slut blev man tvungen att hålla *kris* (rättegång) om de unga skulle få varandra eller inte.

Rättegången gav dåligt resultat. De fick inte varandra, men de fortsatte att hålla kontakt. Min mor frågade sin mor, varför inte hon och far fick gifta sig. De älskade ju varandra. Mormor svarade: "Min flicka, du kan inte lämna mig ensam. Alla dina syskon är gifta. Någon måste vara med mig."

Kris. TV-inspelning av zigenersk rättegång

Det gick en tid. Fars föräldrar kom till mormor för att anhålla om min mors hand. Men det blev nej. Då ringde far till mor, och de kom överens om att rymma tillsammans. De bestämde tid och plats för sitt möte.

Mötesplatsen var Jönköping, eftersom mors familj befann sig där för tillfället. Far kom dit med tåg. Från stationen åkte han taxi till lägret. Han hade kommit överens med mor att hon skulle gå ut på vägen, när hon såg en taxi komma.

Så rymde de till Örebro, där de gifte sig fullt lagligt. Deras föräldrar blev förstås överraskade. Hur kunde de unga gifta sig lagligt så plötsligt. De visste ju inte att mor och far tagit ut lysning tre veckor tidigare, var och en på sitt håll. Eftersom båda var myndiga behövde inte föräldrarna kontaktas.

Ja, så gifte sig mina föräldrar. Bröllopet pågick i sju dagar, och det kom gäster från när och fjärran.

Ett zigenarbröllop börjar vanligen med att pojkens far kommer till flickans far för att anhölla om flickans hand. Detta sker med stor vördnad och artighet. I regel kommer pojkens far med mat och dryck. Om han inte får något positivt svar första dagen, återkommer han följande dag.

Detta kan pågå ett par dagar, tills han får ett svar, ja eller absolut nej. Det finns alltid en eller flera mäklare med som hela tiden står i kontakt med flickans föräldrar.

Genom mäklaren får pojkens far veta om det blir ja. Då säger mäklaren, att nu kan du gå dit med *plocska*, dvs en flaska whisky, som klätts med ett dyrbart smycke. Tar flickans far en klunk ur flaskan är det klart för bröllop, men först har både pojken och flickan blivit utfrågade

Pappa är vigselförrättare på ett zigenarbröllop i Oslo. Lägga märke till att brudgummen har en näsduk lindad om sin vänstra hand där man skurit honom för att kunna blanda brudens och brudgummens blod.

om de vill ha varandra.

Nu drar det ihop sig till fest. Pojkens föräldrar tar flickan med sig till staden för att klä henne till brud. Flickans föräldrar tar hand om pojken och klär honom till brudgum. Det är inte bara brud och brudgum som skall kläs. Alla gäster skall ha friska blommor eller gula, röda och gröna sidenband vid bröstet. Ofta får gifta kvinnliga gäster en *diklo* (huvudbonad) av pojkens föräldrar, vilket är ett tecken på stor vördnad.

Numera ingår inte helstekt gris så ofta bland rätterna, eftersom vi inte kan steka den var som helst. Men maten kan bestå av höns, kalkon, kyckling, kotletter, biffar, gulasch, sur och söt kål lagad på zigeniskt vis, *sarmi* (kåldolmar i to-matsås), *bokoli* (zigeniskt surbröd med kött i), *saviako* (zigenisk sötkaka) samt många slags grönsaker.

Alla hjälper till med matlagning och dukning. När alla satt sig till bords, talar flickans far till henne. Han säger bland annat: "Du ska lyda din man, och du ska aldrig vara ovänlig mot din svärmor och svärfar, aldrig komma med osanning eller på annat sätt bära dig illa åt mot din nya familj."

Sedan talar pojkens far till sin son. Han säger

Xereno heter en zigenisk krydda, som vi använder ungefär som senap till nästan alla maträtter. Du kan själv göra en xereno så här: Riv 2 hg pepparrot, tillsätt 1 tesked salt, 2 teskedar strösocker, 1 tesked ren ättika. Därefter häller du på 4—5 teskedar spad från kokta rödbetor och rör ihop det hela så att det blir rosa och lagom tjockt.

ungefär detsamma till honom, varpå alla önskar brudparet lycka och välgång och överlämnar gåvor till de nygifta.

Festen pågår så länge man har ork och lust. Alla dansar och sjunger. Är bruden känd för att sjunga vackert, får hon inte många minuter att pusta ut. Alla vill höra *la bora* (bruden) sjunga.

Bröllopgästerna kommer även långväga ifrån. De får aldrig några bjudningskort. Det behövs inte hos oss. Det räcker med att en vän eller släkting vet att det skall bli bröllop, så vet alla att de är välkomna.

Flickorna uppfostras strängare än pojkarna hos oss. En ogift flicka får inte gå klädd hur som helst. Hon får aldrig visa sig i baddräkt om några pojkar finns i närheten. Hon får inte heller avbryta ett samtal mellan sin mor och någon annan vuxen. Hon får aldrig svara en vuxen släkting utan vördnad.

En gift kvinna har ännu strängare lagar att följa. Hon måste se hur hon går. Hon får inte gå förbi en man utan att ha sagt *bolde to* (vänd dig bort). Hon får inte kliva över något som hon vet att männen kommer att ta i hand. Hon får aldrig stå med ryggen mot *ikonen* (jesusbilden).

Det sista gäller för männen också. Men de har inte lika många regler som kvinnorna. De skall förstås vara artiga mot äldre och se efter sina föräldrar när de blir gamla. De får inte tala osanning om någon utan de måste alltid vara uppriktiga och ärliga.

Jag vill också berätta något om en zigenisk begravning. Jag vill göra det, därför att jag har min egen fars begravning i färskt minne. Far var alltid ett stöd för mig, och jag saknar honom mycket.

Fastän jag annars avskyr sådant som är stort och högtidligt, var fars begravning något av det vackraste jag skådat. Det kom omkring 1 500 gäster från när och fjärran. Far hedrades som ett statsöverhuvud, men han var ju också hövding för zigenarna i hela Europa.

När en zigenare dör sker mycket som verkar konstigt för en utomstående. Den avlidnes närmaste får inte tvätta sig med tvål på tre dagar.

Vänner och släktingar överlämnar gråtande pappa till Svanto Maria, den heliga moder som tar emot alla zigenare när de dör.

De får inte diska med diskmedel. För att hedra den döde får de inte alls ha med lödder att göra dessa tre dagar.

Vänner och släktingar, även de som bor långt borta, kommer till den sörjande familjen, och tillsammans vakar man i tre nätter och tre dagar. Många äter ingenting under dessa dagar utan bara sörjer och gråter.

Att det kommer så många är en gammal sed som aldrig dör ut bland zigenarna. Man vill vara med för att den döde och dennes familj inte skall tänka illa om en. Man behöver inte vara sorgklädd, bara man undviker skarpt rött i kläderna. Det är bara den dödes egen familj som går i mörka kläder.

När sex veckor har gått tar man det som den döde tyckte mest om och kastar i en å eller bäck. Det är en gammal sed, som zigenarna haft med sig från Indien. Nu kan familjen också börja leva som vanligt igen, klä sig i ljusa kläder, se på TV, lyssna på radio och börja spela på sina instrument.

Förföljelser

Zigenare ser inte riktigt likadana ut som andra svenskar eller danskar. Vi är mörkare i hyn, och vi har dessutom litet andra vanor. Därför har vi fått lida mycket. Är det rätt?

Ibland har zigenare utsatts för rent barbariska förföljelser. 1489 bestämde riksdagen i Speyer att alla zigenare skulle utvisas som förrädare mot de kristna länderna.

Fredrik Vilhelm I i Preussen bestämde år 1725 att alla vuxna zigenare skulle hängas. Året därpå befallde den österrikiske kejsaren att alla zigeniska män skulle avrättas och att man skulle skära av ena örat på kvinnor och barn. År 1850 såldes zigenare som slavar i Bukarest, och 1944 fördes tusentals tyska zigenare till gaskamrarna i Auschwitz för att dö.

Även i Sverige har inställningen varit mycket avvisande. År 1637 bestämdes att alla zigenare skulle drivas ur landet samt att deras egendom skulle tas ifrån dem.

Från 1914 och fram till 1954 var all invand-

ing av zigenare till Sverige helt förbjuden. Trots att zigenare inte är mer kriminella än andra, har de behandlats särskilt illa av myndigheter. Det finns många fördomar mot zigenare, och i den mest ansedda av svenska uppslagsböcker kan man läsa följande.

Som för alla zigenare gemensamma förvärvskällor ha alltid framhållits stöld, framför allt småstölder, bettleri och bedrägerier av olika slag, såsom spådoms- och trolldomskonster. Männen ha förr regelmässigt ägnat sig åt hästhandel och samtidigt uppträtt som "hästdoktorer"; de överallt vedertagna benämningarna "hästskojare" och "kvacksalvare" ange arten av deras verksamhet därvidlag.

Det står också att vi har särskilt stor förmåga att uthärda umbäranden och kroppsliga skador.

Tror du att det är sant?

Det finns fortfarande många som tycks tro att sådana påståenden är sanna. I höstas blev min mor och jag beskyllda för att ha stulit en barnoverall i en affär. När vi skulle lämna butiken blev vi stoppade av en expedit, kanske var det ägaren. Hon sade att vi hade gömt en overall i barnvagnen.

När jag tog upp pojken, så att hon kunde se att det inte fanns någon overall i barnvagnen,

sade hon: "Ja, då har du den på dig." Jag öppnade min päls och sedan min blus, så att hon skulle se att jag ingenting hade. Men hon var inte nöjd utan påstod att jag hade overallen under kjolen.

Det fanns fler kunder i affären, men nu var jag ursinnig och lyfte upp kjolen, men inte ens det räckte, för nu gick expediten fram till min gamla mor och drog upp hennes kjol ända till midjan. De andra kunderna stirrade, men ingen sade något.

När vi kom hem ringde jag först till polisen och sedan till tidningen Kvällsposten. På tidningen tog man förstås kontakt med damen i butiken, och hon försvarade sig med att säga: "Det vet man väl hur zigenare är."

Nu undrar jag, *hur är zigenare?*

Hemma:

— Varför stirrar alla människor så på oss, mamma?

— För att ni är så vackra med ert långa svarta hår och era mörka ögon.

I affären:

— Varför tittar ni på oss så där?

— För att ni inte skall stjäla något. Och så har ni ju så konstiga kläder.

"en svidande saklig information om hur okunnighet och rashat frodas i vårt välfärdssamhälle ... borde vara obligatorisk i skolan"

Östgöta-Correspondenten

"griper genom sin ärlighet ... tankeställare för välmående, trygga, svenska barn"

Bibliotekstjänst

"skulle kunna borra brunnar av förståelse genom schablonföreställningarnas fasta mark. Bara den blev läst!"

Göteborgs-Posten

Corona

ISBN 91-564-0960-5

